

# SOURCES ON DRIVERLESS CARS ETHICAL DILEMMAS

By Rabbi Dr. Nachum Amsel

*The sources below are from Rabbi Dr. Nachum Amsel's forthcoming book, "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to G-d Issues and Rituals." This essay is not intended as a source of practical halachic (legal) rulings. For matters of halachah, please consult a qualified posek (rabbi).*

## (1) ויקרא יח:ה, יומא פה:

וְשִׁמְרֶתֶם אֶת-חֻקֵּי וְאֶת-מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֱתָם הָאֱדָם וְחֵי בָהֶם אֲנִי ד' :  
"וחי בהם" ולא שימות בהם.

## (2) רמב"ם, הלכות יסודי התורה ה:א-ב

...כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר "במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים, אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עובר על אחת מהן או תהרג, יהרג ואל יעבור...

## (3) יומא פה:

רבי שמעון בן מנסיא אומר: (שמות לא) "ושמרו בני ישראל את השבת", אמרה תורה: חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה. אמר רבי יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא: ידידי עדיפא מדידהו, (ויקרא יח) "וחי בהם" ולא שימות בהם.

## (4) שולחן ערוך, יורה דעה קנז:א

כל העבירות שבתורה חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג אם הוא בצינעה יעבור ואל יהרג ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי אם העובד כוכבי' מכוין להעבירו על הדת: הגה ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה.

## (5) משנה אוהלות ז:

האישה שהיא מקשה לילד. מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים מפני שחייה קודמין לחייו. יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש:

## (6) שולחן ערוך, חושן משפט תכה:ב

לפיכך: העוברת שהיא מקשה לילד, מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להרגה, ואם הוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, וזהו טבעו של עולם.

## (7) משנה, סנהדרין ד:

לפיכך נברא אדם יחיד, ללמדך שכל המאבד נפש אחת (מישראל) מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת (מישראל) מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך...

## (8) בבא מציעא סב:

שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה אחד מהן מגיע לשוב. דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבירך.

## (9) סנהדרין עד:

דההוא דאתא לקמיה דרבה, ואמר ליה: אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלגיא, ואי לא - קטלינא לך. - אמר ליה: לקטלוך ולא תיקטול. מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי.

### **(10) רמב"ם, הלכות רוצח א':ו**

...אבל הרודף אחר חבירו להרגו אפילו היה הרודף קטן הרי כל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף ואפילו בנפשו של רודף.

### **(11) שולחן ערוך, חושן משפט תכה:א**

הרודף אחר חבירו להרגו והזהירוהו והרי הוא רודף אחריו, אפילו היה הרודף קטן הרי כל ישראל מצויים להצילו באבר מאברי הרודף, ואם אינם יכולים לכונן ולא להצילו אלא אם כן יהרגו לרודף, הרי אלו הורגים אותו אע"פ שעדיין לא הרג.

### **(12) תוספתא, תרומות ז:כג**

סיעה של בני אדם שאמרו להם נכרים תנו לנו א' מכם ונהרגהו ואם לאו הרי אנו הורגין את כולן יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל אבל אם ייחדוהו להם כגון שיחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו.

### **(13) רמב"ם, הלכות יסודי התורה ה:ה**

אם אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, ואם ייחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג כולכם, אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם, ואין מורין להם כן לכתחלה, ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל.

### **(14) רמ"א, שולחן ערוך, יורה דעה קנז:א**

... עובדי כוכבים שאמרו לישראל תנו לנו אחד מכם ונהרגנו לא יתנו להם אחד מהם אלא א"כ ייחדוהו ואמרו תנו לנו פלוני (משנה פ' ח' דתרומות והרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה) ויש אומרים דאפילו בכה"ג אין למסרו אלא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי. (ב"י בשם רש"י ור"י)

### **(15) טורי זהב על יורה דעה קנז:ז**

נ"ל נכון בפ"י הירושלמי וברמב"ם ולענין הלכה יש לנו לפסוק כן כר"ל ולא ימסרוהו אלא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי כדעה השניה שהביא רמ"א כאן וכן פסק מו"ח ז"ל:

### **(16) גר"א על שולחן ערוך, יורה דעה קנז:טז**

...והרמב"ם פסק כר"ל משום שהוא עודבדא דריב"ל שם וצ"ע.

### **(17) תלמוד ירושלמי, תרומות מז.**

תני סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך פגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפי' כולן נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל ייחדו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל ייהרגו א"ר שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי.

### **(18) פירוש בית הבחירה על סנהדרין עב:**

מכל מקום אמרו שם, שאם ייחדוהו להם כשבע בן בכרי, כלומר "תנו לנו את פלוני ונהרגהו, ואם לאו נהרוג את כולכם ימסרו להם כל שיש בו הצלת שנים בשביל אחד... הא כל להצלת רבים אפילו לא נתחייב מיתה או שנתחייב ולא בדיננו, הואיל וייחדוהו, מותר ויראה כרב יוחנן שהרי כל שנחלקו שניהם הלכה כמותו, וכל שכן בתלמוד שלו.

### **(19) יבמות לו.**

אמר רבא: הלכתא כוותיה דריש לקיש בהני תלת...

### **(20) רמב"ם, הקדמה לפירוש המשניות**

...כתבו התלמוד הירושלמי, והמחברו הוא רבי יוחנן.

### **(21) חזון איש על סנהדרין, #25**

ויש לעיין באחד רואה חץ הולך להרוג אנשים רבים, ויכול להטותו לצד אחר ויהרוג רק אחד שבצד אחר, ואלו שבצד זה יצולו, ואם לא יעשה כלום, יהרגו הרבים והאחד ישאר בחיים. ואפשר דלא דמי למוסרים אחד להריגה, דהתם המסירה היא פעולה האכזרית של הר יגת נפש, ובפעולה זה ליכא הצלת אחרים בטבע של הפעולה, אלא המקרה גרם עכשיו הצלה לאחרים. גם הצלת האחרים קשור במה שמוסרים להריגה נפש מישראל. אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה...דיש לנו להשתדל למעט אבידת ישראל בכל מאי דאפשר.

**(22) "הקרבת יחיד למען רבים", רב פרופ. נחום רקובר, דף 65, page xxi**

ואכן, מפי השמועה, למדתי, שדברי ה"חזון איש" נאמרו בתגובה למעשהו של נהג אוטובוס שאיבד את בלמיו וכדי להמנע מלפגוע בקבוצת אנשים העדיף להטות את האוטובוס לצדי הכביש ונתהפך ונהרג (נ.ב. כך אמר לי הרב אליעזר וולף בשם הרב דוב לנדא ובשם הרב חיים גריינימן). הטיית החץ הבא מכוח עצמו דומה להטיית האוטובוס הבא מכוח עצמו, ושונה מהרמת רימון המונח כבר והשלכתו למקום אחר.

Hazon Ish is said to have stated his opinion in response to a case in which the driver lost control of his brakes, and instead of colliding with a group of persons, chose to steer his bus to the side of the road, where the bus turned over and killed the driver himself.

**(23) "הקרבת יחיד למען רבים", רב פרופ. נחום רקובר, דף 62, page xix**

מדבריו משתמע, שבאופן מסוים יש להתחשב בעדיפות הרבים על פני היחיד. האופן המסוים הוא בעשיית פעולה שמטבעה היא פעולת הצלה – מותר לעשות אותה כדי שיינצלו על ידי רבים, אף כשתוצאה מכך ייהרגו מועטים. הסברו של ה"חזון איש" לכך הוא, שאופן זה נבדל מן ההלכה בדבר "תנו לנו אחד מכם ונהרגו וכו'", שבה המסירה היא פעולה אכזרית של הריגת נפש, והמסירה עצמה אין בה הצלת אחרים ב'טבע' הפעולה, אלא רק ב'מקרה' היא פעולה מצילה, ולכן אסור למסור יחיד להצלת רבים. לעומת זאת, הפעולה שהיא בעקירה פעולת הצלה, אלה שב'מקרה' זה תרגום הפעולה להצלת אחר, כגון הטיית חץ, כותב "חזון איש", שיתכן שיש להשתדל למעט אבדת ישראל ככל האפשר, כלומר להעדיף את הצלת הרבים על פני היחיד (וזאת אף אם היחיד לא היה בכלל הרבים שעמדו בסכנה).

**(24) אגרות משה, יורה דעה, ב:ס**

... וזה מוכרח לומר להרמב"ם שפוסק כר"ל וכתב טעם רודף בעובר וא"כ א"א לומר ... ומחוייב מיתה כשבע בן בכרי שכתב הרמב"ם מוכרח לומר שכוונתו רק מחוייב מיתה להליסטים... נמצא לפי מה שבארתי בדברי ר' יוחנן ומוכרח כן שכל ההיתר בייחודו הוא רק מחמת שהוא נחשב כרודף אף שהוא שלא בכוונה ... ולפי זה יש לפרש בטעם ר"ל שפליג על ר' יוחנן ... שסובר דהוא עכ"פ מעשה מסירה ואסור גם מצד עצם החיים, שלכן יהיה אסור לדידיה גם בייחודו לטומאה... וגם לפ"מ שבארתי נוטה יותר שמותר לכו"ע כדסובר התפארת ישראל, ולכן מסתבר שיש לסמוך על המתירין לדינא.

**(25) שו"ת ציץ אליעזר טו:ע**

...אם רשאים לעשות פעולת הצלה למען הצלת רבים ממיתה כאשר על ידי זאת הפעולה ייהרג יחיד... ובהקדם דברי הגאון החזו"א ז"ל לסנהדרין סי' כ"ה שכותב לחקור חקירה חמורה למעשה, דמה יהא הדין באחד שרואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק אחד שבצד אחר, ואלו שבצד זה יצולו, ואם לא יעשה כלום יהרגו הרבים והאחד ישאר בחיים. ומתחילה נוטה החזו"א לומר שצריך להטותו לצד האחר ולא דמי למוסרים אחד להריגה וכו' מפני שהטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה ואינה קשורה כלל בהריגת היחיד שבצד האחר ורק עכשיו במקרה נמצא בצד האחר נפש מישראל, ולכן, אחרי שבצד זה יהרגו נפשות רבות, ובצד האחר רק אחד, אפשר דיש לנו להשתדל למעט אבדת ישראל בכל מאי דאפשר.... ולכן נלענ"ד דבכל כגון דא של חקירת החזו"א ז"ל קובע יותר השב ואל תעשה עדיף כי הרי ישנה טענה של מאי חזית דדמו של זה סומק מדמו של חבירו, ובהריגה ודאית אין חילוק בין יחיד לרבים, ולא אמרינן דרבים עדיפא, ולולינוס ופפוס שנהרגו בשביל להציל את ישראל כמ"ש רש"י בתענית ד' י"ח ע"ב (שמביא החזו"א שם מזה) הוא מפני שאחרת גם המה היו בהסכנה ליהרג....

**(26) שו"ת מגיא ההריגה א**

הצלה ממועת ע"י גרימת מותו של ילד

**שאלה:** בדבר השאלה אשר שמעה תסמר שערות ראש והיא בבונקר -- במחבוא ישבה עדה שלמה של יהודים שהסתתרו מהמת המציק הצורר ימ"ש ... ובעת שהרשעים הללו ערכו חיפושים למצוא את האומללים האלו פרץ תינוק שהיה בין הנחבאים בבכי... השאלה המותר לשים כר בפי התינוק כדי להשתיקו. במעשה זה הי' חשש לסכנה שמא יחנק הילד... בנדון דידן יש לצרף עוד שבתינוק הבוכה הזה שעי"ז גורם להמתתם של כל דנחבאים יש עליו דין של רודף ..... וא"כ בההיא דידן כיון שכולם יהרגו אין כאן ספק שיוכלו להטיל עליו כר כדי להציל כולם כי יש עליו דין רודף באונס וזהו אין להורגו רק אם עי"ז הוא ינצל, ומדין אין דוחים נפש מפני נפש אבל לא באופן דילן שממילא לא ינצל... אלא שנראה שאין הדברים אמורים אלא ברודף לרצונו משא"כ בני"ד שהוא רודף לאונסו אין כאן מצוה בדוקא להורגו אלא רשות ונרדף בכה"ג שלא רצה להרוג את הרודף ונהרג על ידו "קדוש יאמר לו" וקיים "ונקדשתי בתוך בני ישראל" ולכן אלו. (והיו מקרים כאלו במשפחתי הי"ד) שלא רצו להציל נפשם ע"י החנקת ילד מישראל קדשו שם שמים. אבל זה שכן עשה א"צ להיות לבו נוקפו מכיוון שכדין עשה בכדי להציל נפשות מישראל ...

## **27) משנת פיקוח נפש נ**

**האם מותר להפיל מטוס כשחוטפין רוצחים לפוצץ אותו על בנין גבוה**

יש לעיין אם נחטף מטוס ורוצים החוטפים לפוצצו על בנין רב קומות כדי להרבות ההרוגים (וכמעשה דארע בבנין התאומים בארה"ב) האם מותר לפוצץ המטוס באויר קודם שיגיע למטרתו ובפשוטו דומה הדבר לדינא דעכו"ם שאומרים לישראלתנו לנו אחד מכס ואם לאו נהרוג לכולכם דאסור למסור להם נפש מישראל ויהרגו כולם ... וא"כ גם בנידון דידן הגם דבלא"ה כל נוסעי המטוס ייהרגו בעוד זמן מה מ"מ א"א לילך ולהרוג ליחידים אפילו לחיי שעה כדי להציל הרבים אמנם למאי דכתב החזו"א ביו"ד סימן ס"ט דמותר להטות החץ כדי להציל הרבים הגם דעיי"ז יהרג היחיד דחשיבא מעשה הצלה עיי"ש יש להסתפק בנידון דידן מהו... ושאלתי לדבר לרבנו הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב רבנו "נסתפקנו בזה" (והנה באמת שהיה מקום לדון בזה מפנים אחרות דמסתברא סהדי דכאו"א מיושבי המטוס אם היה יודע הדברים כהוויתן רוצה שיפילו המטוס ולהציל לנפשות הרבות שזוממים להורגן ובזה י"ל דבדאי שרי וכמעשה דלוליינוס ופפוס (בתענית יח:) שמסרו נפשם להציל הרבים ואין כל בריה לעמוד במחיצתן והכא עדיפא דהתם הם עצמם לא היו בגזירה ... ואם הוא באופן שבמטוס ישנם רק לחוטפים אלא דאם המטוס קודם שיגיע לבנין הגבוה יפלו שבריו במקום ישוב כמה יחידים בזה ודאי הדבר דומה להטיית החץ שדן החזו"א דעלינו להשתדל בהצלת הרבים.

## **28) משנת פיקוח נפש מט: ז-ח**

ומעשה שנפל בית רב קומות על כל יושביו ואנשים הרבה שכולם ימותו ברעב ובצמא וכדי לפנות להריסות אנו גורמים להריגתם של חלק מהאנשים אולם רק באופן זה נוכל להציל להרבה מן הלכודים ויש לדון אם מותר לעשות כן דלכאורה הרי אסור להרוג אדם כדי להציל לאחרים וא"כ אין לנו רשות לפנות להריסות הבנין ... אמנם לדברי החזו"א דמותר להטות חץ להציל הרבים הגם בנידון דמפולת הרי אנו עוסקים במעשה הצלה דרבים ואין כאן פעולת הריגה, איברא דיש לחלק דבהטית חץ אנו באים למנוע לדבר ההורג ובזה התיר החזו"א הגם שעיי"ז יהרוג החץ ליחיד אולם בנידון דמפולת אנו באים להציל ללכודים שלא ימותו ברעב ובצמא או בחניקה אולם אין כאן סילוק מעשה ההריגה כי אם פעולת הצלה לחודא ואפשר דבכגון דא לא התיר החזו"א הצלה דרבים כשעיי"ז אנו עושים מעשה הריגה דיחיד ...

## **29) אסיא, מה-מו, טבת תשמ"ט, עמודים 62-68, הרב יצחק זיברשטיין**

### **שאלה**

**א שבעה אנשים נוסעים בים והספינה על נוסעיה עומדת להיטבע מכובד האנשים כדי להקל מעומס הספינה חייב רב החובל להשליך לים שלושה מהנוסעים ובזה יינצלו הנותרים האם הדבר מותר.**

**ב בית שקרס תחתיו ורבים נלכדו מתחת לעיי המפולת המצילים חייבים לעלות עליו עם טרקטור ומנוף וקרוב לודאי שבפעולות ההצלה ייהרגו בידים חלק מהלכודים האם הדבר מותר.**

... לאור כל זאת נראה אם שבעה אנשים נוסעים בים וכולם עומדים להיטבע יש מקום למסור לרב החובל שלושה מהנוסעים כדי להטילם לים על מנת להציל את הנותרים כשם שנוטה הפנים מאירות להתיר הריגת העובר כדי להציל את האם וכשם שמביא מהר"מ חלואה שיטה המתירה לראובן להרוג את שמעון באופן שאם לא ייהרגו ייהרוג המושל את ראובן וגם את שמעון ומסתבר שבאופן זה מותר להטיל גורלות מי יהיו השלושה שיטלו לים ומה שתמה החזון איש אם כן למה ייהרגו כולם יטילו גורלות הרי כתבו היד רמ"ה ומהר"ם חלואה והלחם משנה וחסדי דוד במשניות אהלות שלא בטוח שהאחד שימסרו ודאי ייהרג כי שמא יצליח להימלט אבל כאשר ברור הדבר שיהרג מותר למסור אך מדברי החזון איש הנ"ל נראה דגם כשברור שכולם ייהרגו אסור. ונראה שהוא הדין במפולת אם בלי פעולות הצלה ימותו כולם מותר לעלות עם טרקטור ומנוף להציל ואעפ"י שקרוב לודאי שיהרוג בידים אנשים הרי בלי הצלה כולם ימותו ודומה לפנים מאירות ולמהר"ם חלואה הנ"ל ומדבריהם יוצא שאין להתחשב בחיי שעה כשניתן להציל לחיי עולם ... וטעם ההיתר דאם לא נעשה פעולות הצלה ימותו כולם ועכ"פ כשאין ודאות ממש שיהרוג מסתבר שמותר ובפרט שיש לצרף לכך את שיטת החזון איש הסובר שאם חץ נופל לעבר קבוצת אנשים מותר להם להטות את החץ לעבר השני שיש בו פחות אנשים משום שהטיית החץ נחשבת לפעולת הצלה שבמקרה כרוכה בהריגה.

## **30) אסתר ד: ח-יג**

ואת-פתשגן כתב-הידת אשר-נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את-אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבוא אל-המלך להתחנן-לו ולבקש מלפניו על-עמה: ויבוא הַתֵּן ויגד לאסתר את דברי מֶרְדֵּכָי: וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַהֲתֵן וַתִּצְוֶהוּ אֶל-מֶרְדֵּכָי: כֹּל-עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל-אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר בָּוֹא-אֶל-הַמֶּלֶךְ אֶל-הַחֲצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא-יִקְרָא אֶחָת דָּתוֹ לְהִמָּיֵת לְבֶד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט-לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת-שַׁרְבִיט הַזֶּה וְחָיָה וְאִנִּי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹא אֶל-הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם: וַיִּגִּדוּ לְמֶרְדֵּכָי אֶת דְּבָרֵי אֶסְתֵּר: וַיֹּאמֶר מֶרְדֵּכָי לְהָשִׁיב אֶל-אֶסְתֵּר אֶל-תִּדְמִי בְּנִפְשָׁךְ לְהַמְלִיט בֵּית-הַמֶּלֶךְ מִכָּל-הַיְּהוּדִים:

### (31) רב קוק, שו"ת משפט כהן קמג, "מאי אסתר"

...וא"כ אפילו בלא הצלת הרבים ג"כ היתה יכולה, בשביל הצלת עצמה, להכניס את עצמה לספק זה, וא"כ בשביל הצלת הרבים מצוה וחובה איכא... שוב הכירה (אסתר) את ההיתר, וממילא את החובה.

### (32) יונה א:י"ב

וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים יָרָאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה-זֹּאת עֲשִׂיתָ כִּי-יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי-מִלְכָּנִי ד' הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם : וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה-נַּעֲשֶׂה לָּךְ וַיִּשְׁתַּק הֵימָּה מְעַלִּינוּ כִּי הֵימָּה הוֹלֵךְ וְסֹעֵר : וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהִטִּילְנִי אֶל-הַיָּם וַיִּשְׁתַּק הֵימָּה מְעַלִּיכֶם כִּי יוֹדַע אָנֹכִי כִּי בְשָׁלִי הִסְעָר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם :

### (33) תענית יח: ופירוש רש"י שם

כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא בלודקיא -- הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן בגן עדן, ויש אומרים: שנהרגו על בתו של מלך שנמצאת הרוגה, ואמרו: היהודים הרגוה, וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל, ועמדו אלו ופדו את ישראל, ואמרו: אנו הרגנוה, והרג המלך לאלו בלבד.